

THOMAS VAUGHAN'IN "A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE"
KİTABI'NDAKİ ÖRNEK METİNLER

İsmail Teoman Güneş¹

ÖZET

Tarih boyunca insanlar, başka toplumların kültür ve medeniyetini merak etmişler, birbirleriyle iletişim halinde bulunmuşlardır. Farklı medeniyetleri tanıma arzusu her zaman insanın merakını cezbetmiştir. Bununla beraber başka bir toplumla ilişki kurma zorunluluğu da onları farklı kültürleri öğrenmeye mecbur bırakmıştır. Toplumlar arası ilişkiler değişkendir, kimi zaman askeri, kimi zaman ticari; dini, siyasi, bazen diplomatik ilişkiler yükselişe ve düşüşe geçebilir. Fakat bu temasları kurabilmenin ve sürdürebilmenin en temel koşulu o toplumun dilini öğrenmektir. Bunun için tarih boyunca sözlükler ve dilbilgisi kitapları yazılmıştır. İngilizler'e Türkçe'yi öğretmek için yazılan ilk kitap Thomas Vaughan tarafından kaleme alınan "A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE"dir. 1709 yılında, İzmir'de yazılmış, Londra'da basılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Tarihi Gramer, Türkçe Gramer, 18. Yüzyıl Gramerleri

SAMPLE TEXT İN THOMAS VAUGHAN'S BOOK "THE GRAMMAR OF THE
TURKISH LANGUAGE

SUMMARY

Throughout history, people have wondered about the culture and civilization of other societies and communicated with each other. The desire to recognize different civilizations has always attracted the curiosity of man, but sometimes the need to establish a relationship with another society, not just curiosity, has forced them to learn different cultures. Inter-community relations change, sometimes military, sometimes commercial; religious, political, and sometimes diplomatic relations can rise and fall. But the most basic condition for establishing and maintaining these contacts is learning the language of that community. Dictionaries and grammar books have been written throughout history. The first book written to teach English to the Turkish people is "A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE", which was received by Thomas Vaughan. It was written in 1709, Izmir, and published in London.

Key Words: Historical Grammar, Turkish Grammar, 18. Century Grammar

GİRİŞ

Thomas Vaughan İngiliz bir tüccardır. Kitabını tüccarlara, alışverişlerinde kolaylık olsun diye yazmıştır. 18. yy.'da İngiltere, henüz büyük bir dünya emperyal imparatorluğu haline gelmemiş olsa da yükselişini sürdürmektedir. Ekonomisinin gelişmesiyle birlikte yeni pazar arayışındadır. Yeni pazarlara açılmak da ancak o toplumların dillerini öğrenmekle mümkün olmaktadır. Thomas Vaughan tüccarlığının yanında dilbilimine de meraklı bir kişidir ve bu alanda eğitim aldığı anlaşılmaktadır, çağının Türkçe Gramerleri'ni incelemiştir. Önsözünde "Meninsky"nin gramerinden söz etmektedir. Vaughan'ın grameri, İngilizce yazılmış ilk Türkçe Gramer olmasının yanında Latin Alfabesi'yle kaleme alınması dolayısıyla

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, teomangunes@hotmail.com

da büyük bir öneme sahiptir. Vaughan kitabını titizlikle hazırlamıştır. Kitap 21 bölümden oluşmaktadır.

Preface

Chapter I. Ortography

Chapter II. Derivatives; as noun from, also from other nouns

Chapter III. Genders

Chapter IV. Numbers

Chapter V. Cases and Declension

Chapter: VI. Comparison of Nouns

Chapter VII. Pronouns

Chapter VIII. Verbs Auxiliary

Chapter IX. Regular Verbs

Chapter X. Adverbs

Chapter XI. Conjunctions

Chapter XII. Prepositions

Chapter XIII. Interjections

Chapter XIV. Syntaxis

Chapter XV. Construction of Verbs

Chapter XVI. Cosntruction of Gerunds

Chapter XVII. Participles

Turkish Dialogues

Esop's Fable

Proverbs

Turkish Words

Oldukça uzun bir önsözden sonra; 1. Bölüm'de harfler ve bunların hangi seslere karşılık verildiği; 2. Bölüm'de, kelime türetme; 3. Bölüm'de cinsiyet; 4. Bölüm'de sayılar; 5.

Bölüm’de isim çekimleri; 6. Bölüm’de isimlerin mukayeseleri; 7. Bölüm’de zamirler; 8. Bölüm’de fiil çekimleri; 9. Bölüm’de fiiller; 10. Bölüm’de zarflar; 11. Bölüm’de edatlar; 12. Bölüm’de bağlaçlar; 13. Bölüm’de ünlemler; 14. Bölüm’de söz dizimi; 15. Bölüm’de fiil yapıları; 16. Bölüm’de zarf yapıları; 17. Bölüm’de sıfat fiiller örneklerle ve ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Dilbilgisi konularından sonra Türkçe örnek metinler, bir Ezop Masalı, atasözleri ve küçük bir Türkçe sözlük bulunmaktadır.

Örnek metinler de kendi arasında 5 ayrı bölüme ayrılmıştır:

1. Evelky Tekélumát / Birinci Konuşma
2. İkiny Tekélumát / İkinci Konuşma
3. Uchingy Mukélamý / Üçüncü Konuşma
4. Dorthingy Lacridý / Dördüncü Lakırdı
5. Beshingy Tekélumát / Beşinci Konuşma

Günlük konuşma temel alınarak oluşturulan metinler diyalog şeklindedir. Bir bey ve hizmetlisi arasında geçen diyaloglar biçiminde kurgulanmıştır. Yazar, olağan bir günde sabahdan akşama kadar günün akışını ele almıştır. Bir tüccarın ihtiyacı olan kelimelerin ve cümle yapılarının yer aldığı örnekler vermiştir.

Thomas Vaughan, örnek metinleri verirken “1. Konuşma” için “Tekélumát” başlığını kullanmıştır. Ferit Devellioğlu Sözlüğü’nde tekellüm kelimesi; söyleme, *konusma* (Devellioğlu, 2007: 1066) olarak geçmektedir.

Yazar, “3. Konuşma” için “Mukélamý” sözcüğünü kullanmıştır. Osmanlı Türkçesi’nde konuşma anlamında kullanılan “mükâleme” kelimesi mevcuttur. Ferit Ferit Devellioğlu Sözlüğü’nde, “mükâlemât” sözcüğü yer almakta ve karşılık olarak, *konusmalar* (Devellioğlu, 2007: 716) anlamı verilmektedir.

“4. Konuşma” için kullanılan “Lacridý” yani “lakırdı” sözcüğü Türkçe kökenli olup konuşma anlamına gelmektedir.

Vaughan, başlıklar için üç farklı kelime kullanmasına rağmen metinler arasında biçim farklılıkları yoktur. Yazar, Türkçe’deki üç farklı kelimeyi kullanarak, okuyucunun eş anlamlı kelimeleri öğrenmesini sağlamıştır.

Birinci Konuşma, “Sabah Kaldughy zaman füilefhmec ichun” cümlesiyle başlamaktadır. Sabah kalkıldığında yapılacaklar, kişisel temizliğin yapılması, kullanılacak gereçler verilmiştir. Metnin devamında yer alan alışverişle ilgili bir konuşmada dönemin gözde ürünleri sıralanmıştır. Ayrıca piyasadaki para türleri de verilmiştir. Tüccarların güvenli ticaret yapabilmesi için dolaşımda bulunan düşük ayarlı paralarla ilgili bilgi de verilmiştir. Konuşmanın sonraki kısmında yazı yazmak ve yazı yazmak için gerekli aletlerin yer aldığı bölüm bulunmaktadır.

İkinci Konuşma, “Alifh virifhde füilefhmec ichun.” cümlesiyle başlar. Bahsi geçen cümleden de anlaşılacağı üzere bu diyalogların ana teması alışveriştir. Karşılıklı konuşma şeklinde ilerleyen bu kısımda, çarşıda bir dükkana gidilir, alışveriş yapılır. Thomas Vaughan, metinlerin bu bölümüne pazarlık yapma ile ilgili diyaloglar koymuştur ve piyasada dolaşımda olan para türleri üzerinde durmuştur.

Üçüncü Konuşma, “Sabáhinghiz haîr olá Sultanim. Kullungnuz elling uper.” cümlesiyle başlar. Sultan ve hizmetlisinin karşılıklı konuşmaları şeklinde kurgulanan diyaloglarda, Sultan, limandaki gemiler hakkında bilgiler alır. Bu bölümde dönemin gemi türleri, bu gemilerin özellikleri, bürokratik ve diplomatik gereklilikler üzerinde durulmuştur.

Dördüncü Konuşma, “Hofh bulduc; akfhaminghiz haîr olfün Sultánim.” cümlesiyle başlar. Devrin ticaret gemilerinin taşıdıkları mallar listelendikten sonra, gümrükte yaşanabilecek olası bir konuşma yer alır.

Beşinci Konuşmada ise gemide taşınan malların zarar görmesiyle ilgili bir diyalog bulunmaktadır.

Örnek Metinler Tıpkıyazım

Turkish Orthography

The Alphabett

gimج th or saث taت paپ baب Alif ا
raز or r zalذ dalد kheخ hawح chimچ
teط ‘zadzض sadص shinش sinس zaز
caffك or koffق faف gainغ aîنع ‘dzeظ
vawو nunن mimم lamل nğ or ğhڭ
Nocta . . . yaي lamalif لا or لا ha or ه

The Character Most in Use

hح chچ ĝج tت or sث tت pپ bب i,e,a
fhش orس sس orس zز rر zذ dد khخ
kق fف gغ aع ‘dzظ tط ‘zض fsص
vو nن mم orم lل nĝ or ĝhک ĝ or cک
yي laلا orلا a or hه orه orه orه

aftunā eſteraḷ otrūḷ anā enḷ un ḷ
Hamzèء Teshdidʻ Gezmʻ or ʻ Meddaḷ

50۰ 10۱۰ 9۹ 8۸ 7۷ 6۶ 5۰ 4۴ 3۳ 2۲ 1۱

54² (Vaughan, 1709: 54)

Evelky Tekélumát.

Sabah Kaldughy zaman fuileſhmec ichun.

BRé oĝlan Sabah yakinmy? Ghyunaſh bile dogdý bir ſaätdán artík dur.

Hich öile olúrmy? Tá bukadár chók oyudummy?

Pengerélerý achdugumzamán gururfenghiz.

Gherchekſin. Tez imdy bongá zibúnimý ve koftánimý ghetúr.

Iſhté, fandúk uftundé baſhinghiz yanindé dur.

Var imdy, bongá fú ghetúr, Ellerimý ve yúzimý yuyáim

Ifijakmy iſterfengiz?

Yók ; Ben okadár hupé deghil im.

Sila-

55 (Vaughan, 1709: 55)

Silagéc kande dur? bré murdár né ilé ſilinaim?

Sultánum temuz yók dur, ben onlerý chamaſhiré yaikámaghé virdim.

Imdy Ghyumleghim’le ſilinaim.

Shimdilíc bu makrameyi alling, ke temíz dur.

² Orjinal metindeki sayfa numarası.

Benim chrablerim nére dur?

All, bendé dur.

Papuchlerimý fildingmy? Dahá filmadim emmá fiz gäininge ben filerim.

Taz ilé imdy.

Emringhizé moteim.

Oglan, iskemly ghehtur. Oturunguz Sultánim kerem aïleng.

Yá Sultánim ne dir halinghiz?

Shúker, Alhémdulilláh.

Hizmettinghiz varmy? Bir shei lazimmy?

Ben

56 (Vaughan, 1709: 56)

Ben fizé bir Rigé itmeghé gheldim. Haman tec buyurung.

Agher ishingiz yokifé benim'lé charshuyé gheling; fizing'le bir cauch shei fatun alfem gheréc ke bildighim deghil.

Ne fatun almak isterfin?

Agem fejadelerý, ve kilimlery, ve dulbendlery, ve bugafilery.

Nóla, balh uftúne, nefhekil akchanghiz var dur?

Ufak akché.

Ufak akché ghedgmez, zéra Agemar arflanidán, ve yá altundán gairy akché almazler.

Nichun?

Zerá ufak akché aréfindé zuyuf akché chók dur.

Korkarim bende aldandim.

Nige?

Dún ón besh rial grush buzdum; bilmem akché, Eyúmy dúr, fanámy dúr.

Kimdan

57 (Vaughan, 1709: 57)

Kimdan buzdungbiz?

Onúný bir Tchufudán belhíny Mehanegidán.

Ghyufter, bakaïm, puh ne guzél akché, yarify kelp dur.

Yá níge ideim fhimdy?

Ne charé, zarár chekerfinghiz, gechený bazardé harge iderfinghiz, ghegemaïny faklarfiz. Ya yiné fherab alub Mahanégiyé virirfinghiz.

Varaim imdy evvé, gairy akché alaïm.

Varinghiz, emma tez ghellinghiz, zéra koshluk ghedgdy, oïlé yaklahdy.,

Ben tez ghelurum, hamán yabané ghitmenghiz.

Yók ghitem, fizy bundé beglerim.

Imdy Alláh ifmarladic.

Var faglikilé.

Oglan.

Leppéc Sultanum.

Ghettur bonga divity, ve kelemlerý, hem

Bir

58 (Vaughan, 1709: 58)

bir icy tabác kyahíd, o ghellinghé, ben bir mectub yazaïm.

Divit hazír, emmá ichindé ne líka var, ne murekkeb.

Ya níge oldý?

Bilmem, zahír kurudý, yuvarlék oldý, ichindán chekdý.

Ya nichun gyuzetmazin?

Ne ecfíghim benim?

Ben yazigý deghil im.

Gyundán gyuné bir az fú kofang ne olurdy?

‘Katerimé ghelmez. Ya akling neradé dir?

Benim gairy ‘khidmetlerim chók dur.

Var imdy murekkéb fhihéh fen gheftur.

Ondadé híth b’r fhei yók dur.

Otaghý gyun icy akchelík murekkéb aldim idy; nigé oldy?

Né éfil otaghý gyun? Íky ay ghedgdy, belky dahý ziyadé.

Hála gheftur bakaïm.

Ifhté

59 (Vaughan, 1709: 59)

Ilhté bok, hem gyuflammiḥ, hem kurumiḥ dir.

Var imdy dugandan bir akchelík al.

Vir imdy akché. Yaningdé bir akché bulunmázmy?

Kalmady?

Benimdé ufák akché yók dur.

Var virefý al, fungré virúruz; yokfé bizé inanmázmy derfin bir akchelík murekebé?

Inanúr emmá äepdur. Var chók fuiléme.

Ilhté ghatturdum. Dúc imdy divité, ne pec fuluimih.

Gairifý yók dur. Ricdan neredé dir? Divit yanindé gurmézmyfin?

Yá Balmumy níge oldy?

Bakaım, raflardé idy; dahá durúrmy bilmem.

Bak,

60 (Vaughan, 1709: 60)

Bák, hem bir mum yák; muhurleyejék zamandé hazır olfún.

Dahá atesh yakmadim.

Kav chakmak yókmy dúr?

Var; emma ghibrit yók dur.

Yók olafın bulaıky: Heb yók, hep yok.

Var imdy kungshilikdé yakivır.

Ghel, ghel, bu gyun ayıng cauchingý gyunidir?

Bonga forarfenghiz, ne ay bilurum ne gyun.

Hai Efhec, hai.

Ikin-

61 (Vaughan, 1709: 61)

Ikingý Tekélumát

Alifh virifhde füilefhmec ichun.

Sizé fhimdíyadéc begladim: Sandimke artík gelmerfinghiz.

Mazúr olfún; akché teztahfíl etmadim; aning ichun ghedg gheldim.

Tizgé imdy duganlar kapanmazdán evél bazaré ghidélum.

Dahá zamán chók dur.

Siz bu viláyetting adettiný dahý bilmezfinghiz: Nichun dirfenghiz? Bu fhaherdé hamán

Ikindú oldughý ghíby duganlar kapanúr.

Ben buny bilmezdim.

Ghel, fhu dugané ograyalim; bokalim bizé yarar bir risk bulábulurmiyuz.

Kolay ghelle Chelebý.

Hofh gheldinghiz; bir fhei lazimmy?

La-

62 (Vaughan, 1709: 62)

Lazím dur; emmá fízdé varmy bilmem.

Suüilenghiz né lazím dur, né ifterfinghiz.

Bir caught Agem fējadélerý ifteriz.

Séjadéyé fademý ifterfinghiz yokfé ipeclumy?

Her turludan ifteriz; tec risk eyú, ve bahafy makul olfun.

Ben riskimdan otanmam.

Allah bazár viré.

Ben muhfterýleré geffa aïlemem.

Bu fejadélering báhafý ne dir?

Her birý alté arflanlyé dir.

Báhalý dir.

Báhaly deghil dir; bir aydán evél fekizre fattim: Emmá shimdy Agemdán Carravan ghelmec'le her riskimiz ojúz oldy.

Hálá daháge indiring.

Sizdé viring.

Chók

63 (Vaughan, 1709: 63)

Chók bazirgan gyurdum, emmá fengilein baháligy gurnadim: Ghel, bazáry bozmá; fungré pefhimán olurfín.

Ben risky fatmak ichun tutarim; fermáyedán ziyadé bir cauch akché bulurfem, hitch Tayanmam; hamán viririm.

Biz beşhdan ziyadé virmeziz: Virirfenghiz hósh, virmezfenghiz döaler.

Bré, ghitmenghiz, bir cauch akché dahá kating.

Valláh, bir churuc mankír katmaziz.

Hay! hay! ne oílé pec Adamíinghiz; Emrállahing. Bu gyun bir shei fatmadim; barý fizdan iftíftah olfún; Alláh bilúr ké bir akché faidé etmadim. Bulaíký bir dahý ghelafiz, bir faidé gyuftérefiz.

Cauch fejadédir? Seyalim.

Sekíz dir.

Se-

64 (Vaughan, 1709: 64)

Sekizy belherdán né aïler?

Tamam kirk.

Eyú, tez faiding.

Ilhimiz gyugimiz ó dur.

Ta-ilinghize guzel akché doşhdy; fafy Arflaný.

Bendé eyú iftérim; fená neyé yarár? Lákin bu Arflaný kizil dir, ve bu ikifý filík.

Teziyé bahané bulmang; bunlar hep eyú Arflanlyler dir: Agher inanmazfenghiz feráfé gyulterálim.

Ben kendim Saráfim, hamán şhu uchy deghişhdiring.

Agher ghedgmezlérifé ben síze deghifhduraïm.

Yá ben sízy kendé bulaim

Biz ‘Khané konariz; bízy bulmak kolay dir.

Emmá né zamét fhimdígic virfengiz, olmázmy?

Olmaz

65 (Vaughan, 1709: 65)

Olmaz; zíre yanimde yók dur; megher ufák akché alafiz.

Ufák akché olfún, emmá eyú olfún.

Emmá ne balá fhimdy akchéyi faimak.

Ben fevirigé faiyaïm, hamán tahtayé ducung.

Yók; durfún; bir oglaning várifé, bizim’le ‘Khané ghelfún, hem fejadélerý guturfun
dé; ongá fherbett akchefý viralim, hem kufuringhiz dahý virálim.

Var oglan, fhú Chelebileré hizmét aîle; bakfihf allurfin.

Nóla, Sultanum.

Uchin-

66 (Vaughan, 1709: 66)

Uchingý Mukélamý

Sabáhinghiz haïr olá Sultanim. Kullungnuz elling uper.

Ne haber?

Dirlerké difherdé ghemilér vardur.

Ne Bairac altindé?

Belly deghíl; nayett Ing’liz fikerideriz.

Cauch dur?

Kimifé alté dir; kimifé yeddý dir.

Baziryan ghemilermydúr, yokfé genk ghemiler mydúr?

Uchy genk ghemiler dúr; kalany bazirgan ghemiler dur.

Níge bilurfin?

Direking balhiné fiandradán.

Buyuc direc balhiné bairak varmy?

Yók, nayett bol yellandilly vardur.

Nécadar úzac dur?

Iptedá gurdugum zamán igrimy bir mil hadár úzac idiler; lakin

fhimdy

67 (Vaughan, 1709: 67)

fhimdy genk ghemyler kolladan difharé demiry brakmish; ve beziryan ghemiler
Ing'liz bairac ilé comfalicdé icheru ghiriurler.

Cauch Cantar ghehturur?

Bir ón bing Cantar dur, obirry okadár buyúc deghil dur; hem uchingý besh bingdán
ziyadé yók.

Buyúcu niche tóp chekér?

Kirk anjac.

Cauch Adamify var?

Yúz anjac.

Reis olan kim dur bilermyfin?

Haier.

Inghilterradan cauch gyun chicály?

Kirk fekíz gyun dur.

Tez gheldiler.

Gherchec; yáliniz ghemy chahíga oile tez ghelmez.

Eyú rufgar oldughý zamán oile dur; yukfec direc, yáúz ghemy, eyú yaglanmish; hem
eyugý bilur Culajúz.

Dor-

68 (Vaughan, 1709: 68)

Dortingý Lacridý

Hosh bulduc; akshaminghiz haír olfún Sultánim.

Okibettinghiz haír olá Sultánim.

Alláh razý olfún Sultánim. Ghemiy'e vardinghizmy?

Belly, or Evett, or Nóla.

Kerem ilé ne gheffururler?

1 'Tchohá, 2 Culché cúrflún, 3 Cantár curflún, ve 4 cól curflún, 5 Súlaghén, ve 6 Stubetch, 7 Calay, 8 Caratell, 9 Bibér, 10 Zengifil, 11 Tenacá, 12 Chók bacam, 13 Chelic, 14 Kermefs, 15 Seviglia grufh, 16 Arflaný ya Effeddegrufh, 17 Sa-at, 18 Dulbin, 19 Gyofluk, 20 Tabanjá; ve turlu falan fhei.

Nezamán bofhadirler matálerý?

Bir iky gyunde bahlarlerké yáziderum. Ghelduclerí zamán íptedá né olaják dur?

Efpab

69 (Vaughan, 1709: 69)

Efpab caradé gheffurduckerízamán Gumrucgyning kitábindé ghetchirmec.

Né zamán olaják durbu?

Gumrucdan efpabing caldíraják zamán.

Efpablerý nige gyozy iderler?

'Tchoháning Canavaffý fucubdé, paftavlerý faiyarler; Bibér Chuval fhifhhlendiler; ve fanduclerý cherarler. Ela icherú olan ghyegék efpab; ve ungiláin Seppet, hem fanducler fahabiffenden atch tirerler.

Doäler, or Hofh gicalinghiz.

Befhingý

70 (Vaughan, 1709: 70)

Befhingingý Tekélumát

Inghilterradán né eyú haberinghiz vardur?

Padifhá Divániný ilé eyúgy birlic vardur ifhideriz.

Bu ghemilerdé nenung vardur, Bazirgan?

'Tchohá, Curflún, ve Calai; lákin 'Tchohadé iky deng, hem Calaidé úch varúl zararlidur; imdy omarumke rayett iderfín Aga.

Hofh, zarary gururum; ol on 'Tchohaning egilden altéfy yázivír; ve ol uch varúl Calai iky buchuk yázivér.

Sonuç

Thomas Vaughan'ın gramer kitabı Türk Dili için çok önemli bir yere sahiptir. İngilizce yazılmış ilk dilbilgisi kitabıdır. Kitap Latin Harfleriyle yazıldığı için, dönemin ses bilgisinin araştırılmasında değerli bir kaynaktır. Kitap henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir. Hatta günümüz fontlarıyla basımı da yapılmamıştır. Bu durum araştırmacılar için çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Bu çalışmada kitabın içindeki örnek metinler günümüz fontlarıyla yazılarak alandaki araştırmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Devellioğlu, F. (2007). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat. Ankara: Aydın Kitabevi.

Vaughan, T. (1709). A Grammar Of The Turkish Language. London: by J. Humfreys